

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 3
3 листопада 2023 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2023 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (3 листопада 2023 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2023. Вип. III. 272 с.

Організаційний комітет:

- Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

Розділ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ВИМІРИ

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Д. психол. н., проф. **О. Ю. Булгакова**
Магістрантка **Л. О. Вельченко**

Сучасні тенденції соціально-економічного, соціально-демографічного та соціокультурного розвитку України призвели до руйнування звичного способу життя. Те, що нещодавно стало сенсом життя, сягає минулого: цінності, ідеали і люди часто залишаються безсилими в нових умовах.

Дошкільне дитинство – це період у житті дитини, коли вона вчиться або опановує навички без особливих зусиль, робить все з задоволенням та інтересом, дитина занурюється у соціальний простір сім'ї та навколишнього середовища, де закладаються основи його формування як особистості, сутністю якої є процес дорослішання та входження до соціального світу дорослих. Саме з дошкільного віку необхідно розвивати соціальні якості, такі як уміння спілкуватися з однолітками та дорослими на теми, що виходять за межі безпосереднього сприйняття ситуації, виховувати позитивне ставлення до оточуючих, прагнення самостійних починань, здатність вирішувати свої проблеми власними силами, оскільки адаптуватися до довкілля можуть лише особи, які мають соціокультурний, інтелектуальний потенціал.

У державному освітньому стандарті дошкільної освіти виділено цільові орієнтири, необхідних вирішення завдань взаємодії із сім'ями вихованців, зокрема з розвитку у

дітей дошкільного віку основ соціальної активності [1]. Розвивати соціальні якості дитини необхідно розпочинати вже з молодшого дошкільного віку. Але особливо актуально це у старшому дошкільному віці, оскільки попереду на дитину чекає навчання у школі. До цього часу від дитини буде потрібно вміння самостійно знаходити рішення будь-яких навчальних завдань, вміння спілкуватися з дорослими та однолітками, не боятися виявляти ініціативу та активно працювати в класі.

Для соціального розвитку в дошкільному віці характерно формування моральних уявлень про те, що таке добре, а що таке погано. Дитина в цей період невпевнена у своїй компетентності і дуже сприйнятливий до засвоєння і правил, диктованих дорослими. У цей період ще не розвинутий довільний контроль за власними вчинками, тому за відсутності постійного зовнішнього контролю, дитина починає випадати з рамок правильної поведінки. Тут слід зазначити, що у віці дуже сильний механізм наслідування. Дитина легко та із задоволенням копіює різні моделі поведінки, як хороші, так і погані.

У процесі спілкування дитина набуває соціального досвіду, який надає їй найближче оточення: батьки, педагоги та однолітки. Соціальна компетентність досягається завдяки тому, що дитина активно спілкується та обмінюється інформацією. Соціально неадаптовані діти частіше заперечують досвід інших людей і не входять у контакт з дорослими та однолітками. Це може призвести до асоціальної поведінки в майбутньому, незважаючи на засвоєння культурних навичок та необхідних соціальних якостей.

Основні засади організації процесу соціального розвитку дітей дошкільного віку [2, 4, 6]:

- індивідуальна допомога у ліквідації конфліктних та критичних ситуацій у соціальній взаємодії особистості, ціннісному становленні її життєвих відносин;

- виховання в людині здібностей та потреб відкрива-

ти та творити самого себе в основних формах людської діяльності;

- розвиток здібності самовизначення, самоактуалізації на основі відтворення, освоєння, присвоєння культурного досвіду саморозвитку людства;

- становлення потреби та здатності спілкування зі світом на основі гуманістичних цінностей та ідеалів, прав вільної людини.

Таким чином, реалізація завдань соціального розвитку дітей дошкільного віку найефективніша за наявності цілісної педагогічної системи, побудованої відповідно до основних підходів загальнонаукового рівня методології педагогіки. Це акмеологічний, культурологічний, гуманістичний, антропологічний, синергетичний, полісуб'єктний, системно-структурний, комплексний, діяльнісний, середовищний підходи.

Історично обрану та зафіксовану в культурі систему відносин дитини певного віку із суспільством Л.С. Виготський визначав, як соціальну ситуацію розвитку у цьому віці. Соціальна ситуація розвитку – це «цілком своєрідне і специфічне для даного віку (5-6 років), виняткове, єдине і неповторне ставлення між дитиною та навколишньою їй дійсністю, насамперед соціальною». Для кожної окремої дитини вона втілюється в її конкретних відносинах зі своїм оточенням (батьками, вихователем, однолітками). Ці відносини разом утворюють міжособистісну ситуацію розвитку [3].

Соціальна ситуація розвитку дитини індивідуальна і визначається дорослими та індивідуальними особливостями дитини, особливостями її поведінки та діяльності, відносинами до дитини дорослих, характером виховання, ставленням до дитини однолітків [5].

Дошкільний вік можна поділити на три етапи соціального розвитку. Кожен період має особливості.

Три роки – віковий період, коли малюкові потрібне суспільство однолітків. Для дитини, яка відвідує дитячий

садок, створені відповідні умови для адаптації. Їй доводиться приймати норми поведінки, щоб однолітки захотіли грати з нею. У адаптаційний період малі діти потребують допомоги з боку дорослих. Емоційний стан малюків у комунікативному середовищі буде проявлятися адекватно, якщо вони відчують підтримку та схвалення

Батьки чи педагоги повинні вчасно підказати своєму підопічному, що робити у тій чи іншій ситуації. Маля має розуміти, що таке погано. Йому необхідно знати, чи можна, не спитавши дозволу, брати чужу іграшку, чи добре ділитися з іншими, чому не можна ображати однолітків, чи варто прислухатися до старших. Крім того, є ще правила поведінки за столом. Тому дуже важливо показувати дітям позитивний приклад гуманних та добрих стосунків:

- навчити дитину, як можна втішити скривджену людину;

- пояснити, чому необхідно ділитися та пригощати сторонніх;

- навчити допомагати людям і радувати у скрутну хвилину.

Саме вплив та приклад батьків допоможе дітям визначати в міміці та жестах людей ту чи іншу емоцію, і своїм прикладам показуючи вірне реагування, як цього вимагає ситуація. Схвалення поведінки дитини з боку дорослих позитивно впливає на прагнення дітей, спрямованому на соціальний розвиток, підвищує самооцінку, яка починає високо цінуватися дитиною. Також серед особливостей дітей дошкільного віку виділяється висока збудливість та майже повна відсутність гальмівних процесів, і для компенсації необхідна регулярна зміна занять. Це суттєво допоможе дітям дошкільного віку заспокоїтись та відновити свої сили.

Від чотирьох до п'яти років – віковий період, що відрізняється від попереднього. Дитину починають цікавити відповіді на численні питання про все. Щоб на них відпові-

сти, нерідко дорослим доводиться поламати голову. Загальна характеристика – період першого дитинства. Емоційне спілкування дошкільника стає багатшим, воно спрямоване на пізнання навколишнього світу. Неправильне виховання закріплює егоїзм та надмірну вимогливість до інших.

Діти цього віку відрізняються високою активністю, що відкриває їм нові можливості і дозволяє проявити свою індивідуальність. У дошкільнят спостерігається розвиток підвищеного інтересу до рухливих ігор, які стають основною формою організації їхньої життєдіяльності. Діти починають виявляти інтерес до загальноприйнятих правил. Саме в цьому віці від них починають надходити скарги на поведінку інших дорослих чи однолітків. Це свідчить про те, що дитина вже змогла прийняти загальноприйняті правила, і ситуація з їх порушенням розглядається як щось погане, і вимагає обов'язкового втручання з боку дорослих. Для нього дуже важливо буде отримати від старших підтвердження своєї правоти, і тому не зайвим буде обговорити з дитиною те, що трапилося, попутно роз'яснюючи йому повторно про неприпустимість такої поведінки з його боку.

Від шести до семи років – період, коли для комунікації характерна особистісна форма. Тепер дитину цікавить людська суть. Потрібно постійно пояснювати, що відбувається. Дорослі повинні з розумінням ставитись до дітей, давати їм поради та підтримувати їх. Характеристика, дана цьому тимчасовому відрізьку, свідчить про його важливість у становленні дитини як особистості, тому що починає формуватися її індивідуальність.

Основним видом діяльності у цьому віці вважаються сюжетно-рольові ігри. Граючи, малюк переймає необхідні моделі поведінки. Він виконує певні події, програючи конкретну життєву ситуацію. Йому цікаво, як люди будують свої відносини, він починає замислюватися над змістом трудової діяльності дорослих. В іграх малюки намагаються точно імітувати прийоми поведінки, побачені в реального

життя чи кіно. Ігри-ситуації дозволяють побути у ролі мами чи тата, офіціанта чи бізнесмена.

Безпосередньо спілкування впливає на периферичну структуру образу себе, де оцінюються конкретні знання, вміння та деякі якості особи дитини. На початковому етапі з інформації, що з периферією, ядро відбирає лише те, що відповідає, тобто. відомості про позитивне ставлення до себе, все інше відкидається. Проте поступово до кінця дошкільного дитинства складаються і канали негативної інформації, що з периферією, на ядерні структури образу. Тим самим спілкування однолітків починає глибше впливати на розвиток образу себе у дошкільника. Одночасно з цим процесом змінюється і ставлення до іншої дитини: «невидима дзеркальність» поступається місцем інтересу до неї самої як такої, а її образ починає наповнюватися позитивним змістом [7].

Починає усвідомлювати статеві відмінності та ставить із цього приводу багато питань. Також починає ставити питання, пов'язані зі смертю. Можуть посилюватися страхи, що проявляються вночі та в період засинання.

Ближче до 7-ми рокам дитина готова сприймати нові правила, зміну діяльності та ті вимоги, які будуть пред'явлені їй у школі.

Відбуваються зміни у стосунках із дорослими. Діти хочуть більше самостійності, гірше сприймають вимоги, але з власної ініціативи роблять добре і із задоволенням. Інтерес до сторонніх дорослих значно зростає.

Таким чином, соціальний розвиток дитини дошкільного віку – це двосторонній процес, що включає в себе з одного боку засвоєння дітьми соціального досвіду, ідеалів, цінностей та норм культури шляхом входження до соціального середовища, у систему соціальних взаємодій з іншими людьми, а з іншого боку процес активного відтворення соціального досвіду, цінностей, норм, стандартів поведінки за рахунок його активної соціальної діяльності, особистісної

переробки та видозміни соціального досвіду [5].

Необхідно пам'ятати про те, що якщо у дорослого погане самопочуття чи настрої, то не варто організовувати спільні заходи з дитиною. Адже вона відчуває лицемірність та обман. А тому може скопіювати таку поведінку. До того ж, науково доведено, що дитина дуже тонко відчуває настрої матері. Краще в такі моменти відволікти дитину чимось іншим, наприклад, дати їй фарби, папір і запропонувати намалювати гарну картину на будь-яку обрану вами тему [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 р. № 615.

2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид. Київ : Каравела, 2012. 344 с.

3. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. №12 (55). С. 12–15.

4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

5. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника. *Дошкільне виховання*. 1999. № 10. С. 3–5.

6. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.

7. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2009. 45 с.

8. Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.